

Юридичні науки

УДК 34.096:35.078

Назаренко Олександр Юрійович

Сумський національний аграрний університет

Nazarenkos Oleksandr

Sumy National Agrarian University

Науковий керівник:

Ткаченко Віта Віталіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного та інформаційного права

Сумський національний аграрний університет

**РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ
THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN THE FORMATION OF
INFORMATION LAW IN THE EUROPEAN UNION**

Анотація. Стаття присвячена основним проблемам, які стосуються підготовки фахівців інформаційного права, а також проблемам, пов'язаним із формуванням інформаційного права в Європейському Союзі. Серед таких проблем автором зазначені: нормативне регулювання інформаційних відносин, інформаційна безпека, кібербезпека, необхідність системного підходу. Роль юридичної освіти визначається автором як провідна при вирішенні проблем, пов'язаних з інформаційними відносинами.

Ключові слова: *інформаційна безпека, інформаційне право, кіберзлочинність, штучний інтелект, юридична освіта.*

***Summary.** The article is devoted to the main problems related to the training of information law specialists, as well as problems related to the formation of information law in the European Union. Among such problems, the author mentions: normative regulation of information relations, information security, cyber security, the need for a systemic approach. The role of legal education is defined by the author as leading in solving problems related to information relations.*

***Key words:** information security, information law, cybercrime, artificial intelligence, legal education.*

Постановка проблеми. Останнім часом важливості набуває переформатування юридичної освіти в контексті інтеграції з європейським законодавством. Особливої уваги потребує підготовка спеціалістів з інформаційного права у співвіднесеності відповідних норм з правовими нормами Європейського Союзу, що має значення не тільки у міждержавній взаємодії, але й у формуванні єдиних стандартів при підготовці відповідних практичних співробітників. Дана проблема потребує актуалізації та теоретичного обґрунтування.

Останні дослідження і публікації з даної тематики можна розподілити на три напрями. Першим напрямом ми визначаємо вдосконалення юридичної освіти. У даному напрямку працювали такі вчені, як: Н.А. Бондар, К.В. Катеренчук, Л.В. Красицька, В.В. Маньгора, В.Г. Омельченко, В.В. Ткаченко та ін. Другим напрямом є формування і розвиток інформаційного права як галузі вітчизняного законодавства. За ним працювали такі вчені, як І.А. Арістова, А.О. Білан, І.В. Давидова, Л.П. Коваленко, І.В. Солончук, В.М. Фурашев та ін. Ще одним проблемним напрямом є розвиток інформаційного права Європейського Союзу, у якому працювали: О.С. Бондарекно, В.І. Войтович, Л. Литвинова, В. Мікулець та ін.

Не зважаючи на значну кількість праць, які присвячені розвитку та інтеграції з ЄС вітчизняної юридичної освіти та формування інформаційного права, не достатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані з формуванням теоретичних і практичних положень ролі юридичної освіти у формуванні безпосередньо інформаційного права, права ЄС, що пов'язується на сьогодні з процесом глобалізації.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних положень ролі юридичної освіти у формуванні інформаційного права у контексті законодавства Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток науково-технічного прогресу впливає на всі сфери життя людини, тому виникають проблеми, пов'язані з нормативним регулюванням інформаційних відносин, у зв'язку з чим особливої актуальності набуває інформаційне право. Його важливість полягає не тільки у тому, що воно виступає у ролі регулюючого механізму для тільки виникаючих у суспільстві відносин, а ще і регулює відносини сталі. Процес такої регуляції також знаходиться у постійній динаміці, що обумовлено такими факторами, як виникнення нових відносин, розвиток теоретичних і практичних аспектів, що стосуються інформаційного права, інформаційного права ЄС, а також процесом світової інтеграції. Все це потребує формування не тільки відповідного законодавства у сфері інформаційних відносин, але й формування відповідної інформаційно культури, що може бути вирішене під час становлення особи юриста в процесі навчання.

Вітчизняні вчені піднімають низку питань, пов'язаних з інформаційними відносинами в якості складової інформаційного права, які потребують вирішення на державному та освітньому рівні.

На думку В.М. Фурашева і І.В. Солончука, інформаційне право в ЄС вживається не тільки науковцями, а й політиками, державними діячами, підприємцями та іншими категоріями, які оперують інформацією [1, с.

242]. На їх думку, особливої важливості набуває така сфера, пов'язана з інформацією, як електронне судочинство, яке вже давно для європейських країн набуло статусу спільного, міждержавного. Тому сучасна юридична освіта потребує навичок, завдяки яким майбутні юристи повинні практикуватися у поданні електронних документів і вміти здійснювати електронний документообіг, володіти іноземними мовами, користуватися електронним (цифровим) підписом. Нажаль, не зважаючи на розвиток науки, підготовка майбутніх фахівців дещо відстає від розвитку практичних аспектів інформаційного права. Це обумовлено недостатнім фінансуванням закладів освіти з боку держави, відсутністю в освітніх програмах предметів, пов'язаних з оволодінням інформаційно-технічними навичками, відсутність механізму практичного відпрацювання під час практики або стажування електронного документообігу. Це пов'язано із недостатнім залученням програмістів та практиків до процесу підготовки юристів, з відсутніми сформованими тренувальними комплексами, подібними до діючих. Не всі навчальні заклади, як, наприклад, УКУ (Український Католицький Університет), може дозволити стажування студентів-юристів у 80 країнах, в тому числі, і країнах Європейського Союзу, ознайомити їх з технічними можливостями і особливостями опрацювання інформації, дії інформаційного права у вітчизняному законодавстві. Для цього необхідно налагодження програм обміну у кожному українському університеті, а також залучення до підготовки фахівців з інформаційного права викладачів європейських університетів.

Ще однією з важливих тем є формування інформаційної безпеки під час реалізації інформаційних відносин. На думку Ж.П. Вірної, недостатньо вивчені негативні тенденції впливу інформаційних технологій, у зв'язку з чим це не відбивається на відповідних процесах у вітчизняному законодавстві, пов'язаного з регулюванням інформаційних відносин. Це пов'язано також, на думку вченої, з відсутністю чітко сформульованих

положень інформаційної етики, завдяки якій можуть знаходити положення, що регулюють права і обов'язки кожного з учасників інформаційних відносин, тобто кожного з суб'єктів інформаційного права. Також науковець пропонує відпрацювати і законодавчо закріпити механізм відповідальності за вплив шкідливої інформації, особливо на незахищені категорії – дітей різного віку [2, с. 210-211].

О.В. Олішевський визначає шкідливу інформацію як соціально-шкідливу, даючи їй визначення як такої, що є негативною, небезпечною, недоброякісна, незаконна, обмеженого використання [3, с. 396]. Повністю погоджуємося з таким визначенням, але також можемо додати, що це заборонена законом інформація, яка здійснює шкідливий вплив на суб'єктів інформаційного права. Якщо завдяки діючому законодавству можливо визначитись з інформацією з обмеженим доступом, з секретною інформацією, то дуже важко сформулювати ознаки інформації, що спричиняє шкоду під час інформаційного обміну. Дана проблема повинна визначитись не тільки на науковому, а і на державному рівні, як це було зроблено у країнах ЄС.

Виходячи з не визначення ознак шкідливої інформації, постає питання не доведення в практичному сенсі до майбутніх юристів механізмів взаємодії з такою інформацією, а також можливих наслідків такої взаємодії. На нашу думку, країни ЄС мають значно ширший досвід у обмеженні шкідливої інформації. Прикладами таких обмежень є заборона учням початкової і середньої школи користуватися смартфонами у Франції [4]. Ініціатором заборони виступило Міносвіти республіки. В німецьких школах також діють заборони на мобільні телефони. Подібне обмеження інформації для школярів утворилося завдяки взаємодії учасників освітнього процесу, медиків, психологів, техніків, юристів і держави.

Ще однією проблемою визначається суто інформаційна безпека, що пов'язується із необхідністю підготовки кваліфікованих і досвідчених спеціалістів з інформаційного права, а також з кібербезпеки. Діяльність кіберполіції є новою для Української правоохоронної системи і процес підготовки відповідних спеціалістів лише розпочався в Україні. В європейському просторі з 23.11.2001 року діє Конвенція про кіберзлочинність Ради Європи, відповідно до положень якої акцент боротьби з кіберзлочинністю робиться на міжнародне співробітництво. Одним із основних понять даного документа є «дані про рух інформації», що пов'язуються з інформаційними відносинами [5].

Кіберзлочини пов'язані незаконним використанням інформації, що тягне за собою суттєву шкоду. Але звертає на себе один момент при підготовці фахівців по боротьбі з кіберзлочинами: це не обов'язково, а переважно юридична освіта. Ми не погоджуємося з даним положенням, тому що боротьба зі злочинністю повинна здійснюватися лише фахівцем з права.

В Україні діє Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», відповідно до положень якого об'єктами державної охорони безпеки є конституційні права і свободи громадян, суспільство і сталий розвиток інформаційного суспільства, об'єкти критичної інфраструктури та ін. [6]. Тобто кожен громадянин України гарантовано захищений законом від кіберпосягань, але практично такий захист може бути реалізований за умови кваліфікованої праці правоохоронців. При підготовці таких фахівців теж значну роль повинно відігравати навчання, міжнародна взаємодія і стажування за кордоном.

Ще один напрям розвитку інформаційного права заслуговує на дослідження. Це стосується розвитку штучного інтелекту (далі – ШІ). КМУ затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Відповідно до положень Концепції, необхідно впровадження регулюючих

механізмів і засад державної політики, пов'язаних із розвитком ІІІ. Все це пов'язано із впровадженням нових інформаційних технологій. В Концепції вказується, що система освіти повинна якісніше готувати конкурентно здатних фахівців, в тому числі, і з інформаційного права, у галузі ІІІ. При цьому особливий акцент повинен робитись на підготовці спеціалістів з кібербезпеки, інформаційної безпеки, правового регулювання та етики, правосуддя [7]. Слід зазначити, що розвиток ІІІ повинен знайти відображення, в першу чергу, в освітній підготовці фахівців з інформаційного права. У таку підготовку повинно входити не тільки ознайомлення із законодавством, яке регулює використання ІІІ як виду інформації, а й практичне оволодіння навичками роботи з інструментами ІІІ, усучаснення освіти.

Адаптація правової системи України до ЄС в частині інформаційного права і відповідної підготовки фахівців являє собою складний багаторівневий процес, який охоплює вдосконалення правової освіти, обмін досвідом, впровадження сучасних технологій в процес навчання і в процес законотворчості, адаптацію вітчизняного законодавства до стандартів європейського. Також, на думку Л.П. Коваленко, законодавство повинно бути адаптованим до цифрової трансформації суспільства, що в першу чергу, регулюється положеннями інформаційного права [8, с. 198].

На думку І.В. Арістової, для формування інформаційного права необхідно використовувати системний підхід, здійснюючи вплив на все інформаційне суспільство. Під інформаційним суспільством слід розуміти громадянське суспільство з високим рівнем інформаційно-правової культури [9, с. 11], чого можна досягнути через належний рівень фахової підготовки майбутніх юристів. Тобто основний акцент потрібно робити на освіту і культуру майбутнього фахівця.

На нашу думку, роль юридичної освіти в процесі формування інформаційного права в ЄС полягає не тільки в оволодінні знаннями, а й у розвитку компетентностей, які вимагаються викликами часу. Це вміння опрацьовувати завдяки сучасним технологіям великі обсяги інформації, використовувати ШІ, дотримуватися принципів безпеки при роботі з інформацією. Суттєвим є також оволодіння не тільки новітніми інформаційними технологіями, а й європейськими мовами, закордонні стажування [10, с. 43], обмін досвідом, задіяння у європейському судочинстві та інших міжнародних організаціях. Все це потребує навчання та досвіду для ефективності застосування.

На думку Н.А. Бондар, роль юридичної освіти в умовах глобалізації полягає не тільки у вивченні історичного і європейського досвіду, а й у відповідальності держави перед тими, хто навчається, створення умов для навчання протягом всього життя [11, с. 5]. Якщо застосовувати дане положення щодо ролі юридичної освіти при формуванні інформаційного права в ЄС, то така роль полягає у необхідності навчання протягом життя на підставі сталих історичних положень, з використанням сучасних тенденцій, які щодня з'являються завдяки розвитку інформаційного права.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що формування інформаційного права відбувається постійно завдяки інформаційно-технічним досягненням. Цей процес триває постійно та безперервно, вимагаючи змін у законодавстві не України, а і й світовому. Процес інформаційних змін вимагає не тільки регламентації законодавчої, а й освітньої, щоб дозволяло готувати кваліфікованих фахівців міжнародного та місцевого рівня. Актуальними питаннями у такій підготовці є відповідність вимогам потреб часу, міжнародна відповідність, стажування у європейських країнах, можливість обміну досвідом.

Роль юридичної освіти в процесі формування інформаційного права в ЄС неможливо недооцінити, тому що як і всі сучасні галузі права, освіта адаптується під потреби сьогодення і повинна відповідати викликам сучасності, безперервності, універсальності та ін.

Серед проблем, які пов'язані із формуванням інформаційного права, слід зазначити необхідність формування інформаційної етики, вдосконалення інформаційної безпеки, законодавче регулювання використання ШІ. Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, пов'язані саме з цими напрямками.

Література

1. Фурашев В.М., Солончук І.В. Інформаційне право: інформаційне судочинство. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36), Т. 1. С. 241-251.
2. Вірна Ж.П. Інформаційні права і свобода в структурі правового статусу сучасної людини. *Особистісне зростання: теорія і практика: Збірник наукових праць IV Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Житомир, 21 квітня 2020 р.)*. Житомир, 2020. С. 210-213.
3. Олішевський О.В. Поняття соціально-шкідливої інформації. *Форум права*. 2014. № 1. С. 395-399. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70921af2-1bd1-49bd-9799-207d8ecab257/content>. (дата звернення: 20.11.2023).
4. У Франції школярам забороняють користуватися смартфонами. *BBC NEWS Україна*. 7.06.2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-44397577> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Конвенція про кіберзлочинність Ради Європи від 23.11.2001. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575/print (дата звернення: 20.11.2023).
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України 2163-VIII від 5.10.2017 року. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
  7. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена Розпорядженням КМУ від 02.12.2020 № 1556-р. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
  8. Коваленко Л.П. Інформаційне право України. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 195-199.
  9. Арістова І. В. Соціально-правовий механізм забезпечення прав людини в умовах розвитку інформаційного суспільства: теоретико-методологічні засади. *Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 1 квітня 2016 р.)*. Київ, 2016. С. 9-14.
  10. Ткаченко В.В. Виклики глобалізації та їх вплив на юридичну освіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 40-44.
  11. Бондар Н.А. Юридична освіта в Україні в умовах глобалізації: історико-правове дослідження: дис. на здоб. наук. ст. д-ра філософії за спец. 081 «Право». Суми: СНАУ, 2021. 276 с.